

DYKUMOS TĖVAI

KAIP APIBŪDINTI JŲ TĖVYSTĘ IR JOS PRAKTIKAVIMĄ?

Lietuvos krikščioniškoje erdvėje pamažu atrandami dykumos tėvai ir jų posakiai. Skaitydamas šių tėvų sentencijas turbūt ne vienas pajuto keistą paradoksą: viena vertus, šių sunkiai įsivaizduojamų vienuolių gyvenimo epocha ir mintys stebėtinai nutolusios nuo šių dienų ir todėl svetimos šiandienei religinei jausenai ir, kita vertus, jų gyvenimas bei žodžiai gali stebėtinai intriguoti nūdienos skaitytoją. Toks paradoksas verčia klausti: kas buvo „dykumos tėvai“? Kaip apibūdinti jų tėvystę? Kaip ši tėvystė buvo praktikuojama?

Kas buvo „dykumos tėvai“?

Dykumos tėvai – tai IV–V a. gyvenę asketai, tikri kūniškos ištvermės pavyzdžiai, aukšto lygio mistikai, stebukladariai, demonų tramdytojai. Visos šios išorinės savybės tikros, paprastai daugeliui girdėtos, bet sykiu neatskleidžiančios tikrosios šių žmonių pašaukimo prigimties. Juk ankstesnėse ir vėlesnėse epochose ir kitomis sąlygomis gyvenę šventieji irgi darė stebuklus, gyveno kaip angelai ir tiesiu keliu ėjo į Dievą! Tad kuo dykumos asketai ypatingi? Kokioje srityje, jei taip galima pasakyti, jie laiko monopolį? Kur slypi jiems būdinga charizma, pelnusi jiems amžiams patikėtą šlovę ir gyrių? Atsakymas daugiau nei paprastas – labiausiai jų pašaukimo prigimtį atskleidžia ištarmė „dykumos tėvai“¹, vien tik šiame pavadinime slypi jų ypatumas.

¹ Ši ypatumą ypač iškelia dykumos tėvų žinovas Lucienas Regnaultas, plg. Lucien Regnault, *Les pères du désert à travers leurs apophtegmes*, Solesmes, 1987, p. 19–20.

Kokios šių tėvų savybės?

Ne visi Egipto atsiskyrėliai buvo vadinami „dykumos tėvais“. Vienas keliauninkas, vardu Paladijus, atvykęs į Egiptą apie 388 m., kurį laiką gyveno su asketais ir klausėsi jų mokymo. Vėliau parašė savo prisiminimus knygoje „Lauzijaus istorija“, kurioje parodo, kad „dykumos tėvus“ nuo kitų skyrė dvi savybės: 1) jie prisiskverbė į „dykumos gilumą“, o kiti Egipto vienuoliai (atsiskyrėliai ar cenobitai) gyveno netoli miestų ir gyvenviečių, įsikūrusių Nilo pašonėje; 2) vien tik giliosios dykumos vienuoliai praktikavo „ypatingą dvasinę tėvystę“, dėl kurios į juos kreiptasi „Aba“.² Šios savybės jiems pelnė išskirtinę šlovę, sklindančią jau penkiolika amžių. Šis Pašaukimas, nuvedęs juos į dykumą, ir Egipto dykvietėse atlikta jų misija ir paaiškina, kodėl jų gyvenimo būdas ir žodžiai skverbiasi per laiką ir erdvę bei išlaiko savo aktualumą.

Koks svarbiausias tėvų dykumoje bruožas?

Ne visi atokios Egipto dykumos atsiskyrėliai buvo laikomi „dykumos tėvais“. Antai, Paladijaus liudijimu, Nitrijos asketų grupėje gyvenęs Amūnas buvo laikomas „dykumos tėvu“, nes turėjo neprilygstamo guodėjo dovaną „dykumoje gyvenantiems broliams“³. Vadinasi, dalis vienuolių buvo vadinami „tėvais“ dar ir dėl to, kad būtų atskirti nuo dykumoje gyvenančių brolių. Didelė dalis asketų buvo laikomi broliais, nes dar tik žengė dorybių įgijimo ir ugdymo keliu ir privalėjo ieškoti patyrusio vedlio. Kai kurie iš jų atsinešė į dykumą labai sunkią praeitį (pvz. Aba Mozė praeityje buvo plėšikas ir žmogžudys), todėl suprantama, kad tokie negalėjo tuoj pat tapti kitų dvasiniais vedliais.

Įdomu tai, kad didelis vienuoliško gyvenimo „stažas“ nebuvo svarbiausias dykumos tėvų kriterijus. Daug svarbiau (ir, ko gero, svarbiausia) buvo aiškus Šventosios Dvasios apsigyvenimas tame, kuris gebėjo kalbėti Viešpaties vardu. Antai šv. Jeronimas teigė, kad „Makarijus, Pambonas ir Izidorius buvo vadinami tėvais, nes juose kalbėjo Šventoji Dvasia“⁴. Zacharijui priskirta sentencija pasakoja, kad kartą aba Mozė pamatė prie šulinio besimeldžiantį abą Zachariją, o virš jo tvyrojo Dievo Dvasia⁵. Tačiau nebuvo būtina, kad Šv. Dvasia stebuklingai pasirodytų, pakako, kad jos paslėptas buvimas pasireikštų per žodžio charizmą.

2 Plg. Lauzijaus istorija, 11, 4–5 et 39, 1, Butler – Lucot, Paris, 1912, p. 84–86 ir 280.

3 Plg. ten pat, p. 85.

4 22 laiškas Eustohijui 3§ (PL XXII, 418).

5 Apof. rink. Zacharijas 2 – 3.

Pasakojo, kad jei kuris nors iš brolių ateidavo pas abą Pemeną, tas pirmiausia siūsdavo jį pas abą Anubą, nes anas buvo senesnis. Bet aba Anubas sakydavo: „Eik pas mano brolių Pemeną, nes jis turi kalbėjimo dovaną.“⁶ Kitur aba Juozapas pasakojo: „Kai sėdėjome su aba Pemenu, jis pavadino Agatoną aba, o mes stebėjomės: „Jis labai jaunas, kodėl taip jį vadini?“ Aba Pemenas atsakė: „Dėl savo žodžių jis vertas būti vadinamas aba.“⁷ Kaip tik tokie vienuoliai – Dievo Dvasios buveinės, turintys žodžio dovaną ir dažnai jauni – suburdavo mokinius ir tapdavo jų tėvais, vedamiesiems perduodami tiesiog tai, kuo gyveno – Dievo žodį.

Kuo ypatinga ši tėvystė?

Iki IV a. bažnyčioje vien tik vyskupai buvo laikomi tėvais. Jie tokie buvo dėl vyskupo šventimų ir dėl to, kad tikrai perteikdavo gyvenimą pamokslaudami ir administruodami sakramentus⁸. Palikę tikinčiųjų bendruomenes, pirmieji anachoretai nutraukė ryšius su savo ganytojais. Jie pradėjo gyventi vienumoje, tiesioginiame ryšyje su Dievu, bet atskirti (bent pradžioje) nuo žmogišku būdu perduodamo Dievo žodžio ir sakramentų. Buvo tokių teodidaktų, kaip šv. Antanas, vedamų paties Dievo ir nepatyrusių didelės dvasinės žalos. Tačiau dauguma atsiskyrėlių ieškojo pagalbos, troško patarimo ir stipresnių bei išmintingesnių vienuolių palydėjimo. Kaip tik iš šio poreikio gimė naujas mokytojo ir mokinio santykis, įgijęs sūnišką pobūdį. Dvasinė tėvystė irgi įgavo savitą pobūdį, sąlygojamą dykumos.

Vyskupų tėvystė buvo hierarchinė ir oficiali, vykdoma ypač kolektyviai visų tikinčiųjų atžvilgiu, o dykumoje ji kilo iš vienuolių iniciatyvos, – vienuolių, kurie troško, kad kitas juos lydėtų asmeniškai išganymo kelyje. Viską palikęs ir trokšdamas tik savo sielos išganymo, jaunuolis ateidavo pas senolį ir sakydavo jam: „Aba, pasakyk man, kaip galiu būti išgelbėtas?“ Jaunas vienuolis visiškai pavesdavo save Dievo vyrui, atsiduodavo šiam kaip vaikas į savo Tėvo rankas. Kaip tik iš šios laikysenos gimė žodis „Aba“, į kurį dera pažvelgti iš arčiau.

Kodėl dykumos tėvai vadinami kreipiniu „Aba“?

Paprotys kreiptis žodžiu „Aba“ į vienuolius, gebančius būti dvasiniais savo brolių vedliais, atsirado Egipto dykumoje. Antai Antano Egiptiečio gyvenimo aprašyme skaitome, kad vieną dieną šventasis gavo iš imperatoriaus kvietimą atvykti į Konstantinopolį.

6 Apof. rink. Pemenas 108.

7 Apof. rink. Pemenas 61.

8 Plg. Hausherr, I, *Direction spirituelle en Orient autrefois*, Roma, 1955, p. 25 – 28.

Nežinodamas, ką daryti, jis paklausė, ką apie tai mano jo mokinys Paulius. Šis atsakė: „Jei vyksi, tave vadins Antanu, jei liksi čia, tave vadins aba Antanu.“⁹

Terminas „aba“ kyla iš aramėjų kalbos ir reiškia kreipinį „tėti“, „tėveli“. Stebina, kad, norėdami kreiptis į savo dvasios tėvus, koptų vienuoliai pasirinko aramėjų kultūros žodį mažybine forma. Paprastai koptai perimdavo kitos kalbos žodžius, siekdami išreikšti naują tikrovę, kurios nebuvo galima išsakyti savos kalbos terminais. Kadangi dykumoje susikūrė naujas dvasinės tėvystės pobūdis, vienuoliai prisiėmė Naujojo Testamento terminą, kuriuo Jėzus kreipėsi į savo dangiškąjį Tėvą¹⁰. Kaip žinoma, Jėzus kalbėjo aramėjų kalba. Melsdamasis savo Tėvui Getsemanėje, Jėzus tarė: „Aba, Tėve, tau viskas įmanoma. Atitolink nuo manęs šitą taurę.“ (Mk 14, 36). Šį žodį gali išstarti ir Šv. Dvasia tikinčiojo širdyje: „Dievas atsuntė į mūsų širdis savo Sūnaus Dvasią, kuri šaukia: „Aba, Tėve!“ (Gal 4, 6; plg. Rom 8, 15). Tad nuo tada terminas „aba“ dykumos vienuoliams reiškė asmenišką santykį tarp mokytojo ir mokinio ir sykiu betarpišką ryšį su Dievu Trejybe. Atsiduodami dykumos tėvams *broliai tikėjo, kad per Kristų Šventojoje Dvasioje jie pasiekia vienintelį Tėvą.*

Kaip perteikiama abų tėvystė?

„Aba, pasakyk man žodį“, – tai pats dažniausias jauno vienuolio klausimas Senoliui. Todėl abų tėvystė perteikiama ypač per žodį, aba pasirodo kaip žodžio žmogus, šiandieniais terminais sakytume, kad tai Dievo atstovas spaudai. Pirmieji dykumų anachoretai tapo tėvais būtent duodami žodį, gyvenimo žodį. Tačiau žodis buvo tik priemonė, kanalas, per kurį buvo perteikiamas gyvenimas. Ši tėvystė iš esmės buvo gyvenimo perteikimas ir per šį perteikimą susikūręs santykis tarp dviejų asmenų – tarp to, kuris duoda gyvenimą, ir to, kuris jį priima. Antgamtiniame lygmenyje žodis yra sėkla. Per žodį žmonėms perteikiamas Dievo gyvenimas, Kristaus gyvenimas. Todėl žodis, kylantis iš Šv. Dvasios, yra svarbus, nes jis gali teikti gyvenimą.

Vis tik žodžiai nebuvo vienintelis būdas perduoti gyvenimą. Dykumos anachoretai buvo tėvai pirmiausia pačiu savo buvimu, tyla ir veikimu. Dar prieš išstartami žodžius, šie tėvai buvo tėvai. Jie tokie pasiliko ir po išstartų žodžių. Pasakojama, kad Aleksandrijos arkivyskupas Teofilis kartą atvyko į Sketės asketų grupę. Susirinkę broliai tarė abai Pambonui: „Pasakyk ką

9 Apof. rink. Antanas 31.

10 Plg. Lucien Regnault, *Les pères du désert à travers leurs apophtegmes*, Solesmes, 1987, p. 31.

nors arkivyskupui, kad jis pasimokytų.“ Senolis jiems tarė: „Jei jis nepasimokys iš mano tylėjimo, nepasimokys nė iš kalbų.“¹¹

Išgirsti gyvybę teikiančių žodžių pas tėvus eidavo daug žmonių. Miestuose netrūko progų teologinėms diskusijoms, bet į dykumas eidavo ieškoti kitokios išminties. Tėvams, savo ruožtu, netrūko išvalgumo suvokti, kad kai kurie į juos kreipiasi veikiau vedami smalsumo, o ne pamaldumo, tad tikruosius žodžio klausytojus, arba – kaip patys juos vadino – „svečius iš Jeruzalės“, skyrė nuo paviršutiniškų smalsuolių – „svečių iš Babilono“. Pastariesiems duodavo dubenį sriubos ir išsiųsdavo atgal. Pirmuosius priimdavo nakvoti ir kalbėdavosi su jais iki ryto¹².

Kaip įvardyti abų žodžius?

Laimei, dykumų tėvai kalbėjo. Jų žodžiai pradžioje buvo perteikiami iš lūpų į lūpas, o vėliau įgavo rašytinį pavidalą. Šie žodžiai pavadinti „Tėvų apoftegmos“. Žodis „apoftegma“ nebuvo pirmasis terminas, nusakantis tėvų išreikštas mintis. Seniausiuose šių žodžių dokumentuose atrandami ir kiti graikų kalbos žodžiai, kaip antai, *logos* ir *rhēma*, o anuometinėje graikų klasikų literatūroje vartoti ir *gnômé* bei *chrēia*.

Terminas *Logos* Naujajame Testamente nusako „Dievo žodį“, „Kristaus žodžius“ ir patį Kristų. *Rhēma* reiškia ištartą žodį, bet ir įvykį, atsitikimą, pvz. Luko evangelijoje sakoma, „kad Marija saugojo visus *rhēmata* savo širdyje“ (Lk 2, 19). *Rhēmata* nebuvo tušti žodžiai, jie nešė su savimi gyvenimą ir buvo veiksmingi, todėl kai kur ir vartoti dykumos tėvų žodžiams nusakyti. *Gnômé* reiškė sentenciją arba posakį. Sentencija buvo išmintingas posakis, pasakytas nesvarbu kaip ir galėjo būti tiesiog užrašytas prieš jį ištariant. O *chrēia* reiškė įvykio atpasakojimą, kuriame žodžiai nebuvo esminis dalykas.

Pagaliau *apoftegmos* atveju žodžio dėmuo yra esminis. Šis žodis yra perteikiamas kartu su aplinkybėmis, kuriose jis buvo ištartas ir kurios atskleidžia žodžio prasmę. Tad *apoftegma* yra žodis, pasakytas tam tikromis sąlygomis. *Apoftegma* gimdavo tada, kai *rhēma* (įvykis, žodis) buvo pakartojamas, primenamas, perimamas naujomis aplinkybėmis. Pavyzdžiui, tiesioginis liudytojas pasakoja, ką išgano pamatė ar išgirdo iš Senolio, idant pakartotų ir paskleistų to įvykio atneštą naudą. „Aba Kronijus sakė, kad aba Juozapas iš Peruzijos jam štai

11 Apof. rink. Ark. Teofilis 2.

12 Plg. Dykumos tėvų pamokymai, abėcėlinis rinkinys, Katalikų pasaulio leidiniai, 2014, p. 24.

ką pasakojęs...“ Štai kaip gimdavo *apoftegmos*. Kalbant šiuolaikiniais terminais – tai niekada nėra tiesioginė transliacija, bet laidos kartojimas. Todėl *apoftegmos* - tai blyksniai apie dykumos tėvų gyvenimus. Tai taip pat praktinių patarimų, atsiradusių per ilgą vienuoliškos ir asketiškos drausmės kupiną gyvenimą, užrašai.

Kaip skaityti apoftegmas?

Antonijus iš Surožo ragina artėti prie dykumos tėvų pagarbiai, nutildyti savo sprendimus ir mintis bei priimti šiuos žodžius kaip dovaną: „Šiuolaikinis žmogus, – teigia jis, – labiausiai trokšta išgyvenimų – tapti centru to, ką siekia pajungti savo tikslui; pernelyg dažnai net Dievas tampa aukščiausiu įkvėpimo šaltiniu, o ne Tuo, kurį garbiname, dieviname ir kuriam esame pasirengę tarnauti, kad ir kiek mums tai kainuotų. Tokia nuostata dykumoje neegzistuoja, negana to, ji kritikuojama kaip šventvagiška. Išgyventas Dievo pažinimas, kurį Jis iš begalinės savo meilės ir globos suteikia ieškantiems Jo visa širdimi, visada yra dovana. Esminė, nekintanti šios dovanos savybė ta, kad jos neįmanoma pelnyti, – tai dieviškos Meilės veiksmas, todėl jo užsitarnauti neįmanoma“¹³.

Šiuos žodžius reikia priimti kaip dovaną ir todėl, kad, pasak Antonijaus, dykumos tėvai pasiekė tokio nuolankumo, kurio mes jau nebesuvokiame. Šiandien nebesuprantame, kaip savęs negailintys asketai galėjo likti tokie žmogiški. Nesuvokiame, iš kur jie gavo nuolatinio įkarščio ir neatlyžtančios drąsos paklusti Evangelijos raginimui? Daugelis jų patarimų tikrai nebeįgyvendinami šiandienio gyvenimo sąlygomis, nes nedaug kas gali gyventi dykumoje ir ne daug kas yra pakviestas tokiam pašaukimui. Tačiau kiekvienoje apoftegmoje yra kažkas, kuo gali pasimaitinti daugelis. Skaitant dykumos tėvų mintis turbūt svarbu suprasti, kaip šie žodžiai kalba konkrečiose mano pašaukimo situacijose. Kaip šie amžinybės blyksniai padeda gyventi pašaukimu, kurį man davė Dievas?

Br. Lukas Skroblas OSB

Kelios apoftegmos

Brolis paprašė abos Antano: „Melskis už mane.“ Senolis atsakė: „Aš tavęs nepasigailėsiu, ir Dievas tavęs nepagailės, jei tu pats nepasistengsi ir nesimelsi Dievui.“ (Antanas 16)

13 Dykumos tėvų pamokymai, abėcėlinis rinkinys, Katalikų pasaulio leidiniai, 2014, p. 13 - 14.

Aba Antanas tarė: „Artėja laikai, kai žmonės neteks proto. O pamatę turintį proto, puls jį sakydami: „Tu beprotis, tu ne toks, kaip mes.“ (Antanas 25)

Nutiko taip, kad celėje Arsenijų puolė demonai. Grįžę jo tarnai sustojo prie celės durų ir išgirdo, kaip jis meldžiasi Dievui: „Dieve, neapleisk manęs. Tavo akivaizdoje nepadariau nieko gero, bet dėl savo gerumo leisk man dabar bent pradėti daryti gera.“ (Arsenijus 3)

Aba Danielius tarė: „Mirties valandą aba Arsenijus atsiuntė tokią žinią: „Nesirūpinkite atnašauti už mane, nes aš tikrai paverčiau save atnaša ir viską atgausiu.“ (Arsenijus 39)

Apie abą Agatoną pasakojo, kad jis trejus metus nešiojosi burnoje akmenuką, kol išmoko laikytis tylos. (Agatonas 15)

Dar jis sakė: „Nė karto nesu nuėjęs miegoti, jUSDamas kam nors pagieža, ir – kiek galėjau – neleidau niekam kitam nueiti miegoti su pagieža man.“ (Agatonas 4)

Mokinys pamatė ant kelio pabirusius žirnius ir paklausė tėvo: „Gal man juos surinkti?“ Apstulbęs senolis paklausė: „Kam? Ar tu juos išbėrei?“ – „Ne.“ – „Tai kam tau juos rinkti?“ (Agatonas 11)

Aba Evagrius pasakė: „Pašalinkite pagundas, ir niekas nebus išganytas.“ (Evagrius 5)

Aba Jonas sakė savo broliui: „Net jei žmonių akyse būtume niekinami, džiaukimės, kad Dievo akivaizdoje esame gerbiami.“ (Jonas 42)

Aba Pemenas pasakė: „Ydos neiįveikia ydų. Jei kas nors tau padarė bloga, padaryk jam gera, kad savo veiksmais sunaikintum jo blogumą.“ (Pemenas 177)

Brolis paklausė abos Pemeno: „Kaip man elgtis toje vietoje, kur gyvenu?“ Senolis atsakė: „Ten, kur gyvenai, elkis kaip tremtinys, nesitikėk, kad tave išklausys, ir turėsi ramybę.“ (Pemenas 191)

Dar jis pasakė: „Jei žmogus ką nors supranta, bet pats nesilaiko, kaip jis gali kitus to mokyti?“ (Pemenas 197)

Brolis paklausė abos Pemeno: „Ką man daryti su savo nuodėmėmis?“ Senolis jam atsakė: „Raudok viduje, nes tik per atgailą atsikratysi ydų ir įgysi dorybių.“ (Pemenas 208)

Aba Pambonas sakydavo: „Jei turi širdį, gali būti išgelbėtas.“ (Pambonas 10)

Aba Sizojus Tebietis tarė savo mokiniui: „Pasakyk, ką matai manyje, ir aš pasakysiu, ką matau tavyje.“ Mokinys jam tarė: „Tu geras žmogus, bet griežtokas.“ Senolis atsakė: „Tu irgi geras, bet pernelyg minkštas.“ (Sizojus 51)

